

Vanhan kirjasuomen kvasirakenne

Kvasirakenteen (*olla tekevinään*) merkitystä on kuvattu kielitieteellisessä kirjallisuudessa mm. seuraavasti. Lauri Hakulinen (1979, 572) määrittelee merkityksen toteamalla, että rakenne ”vastaa predikaatiltaan konditionaalista ikään kuin (= lat. *quasi*) – komparatiivisivulausetta”. Penttilän sanoin (1963, 350) rakenteella osoitetaan tekeminen ”harhautukseksi, luulotelluksi”, Ikolan mukaan (1974, 66) sillä ilmaistaan ”teeskenneltyä tekemistä (–) tai kuviteltua tai uneksittua tekemistä”. Hakulisen ja Karlssonin *Nykysuomen lauseopissa* (1979, 234) kvasirakenne on esitelty modaalisuutta ilmaisevien kiteytyneiden verbiliittojen joukossa, esimerkkinä *on nukkuvinaan* ’ikään kuin’. Eri tutkijoiden kvasirakenteesta esittämät huomiot on lyhyesti kerrattu Ikolan, Palomäen ja Koiton lauseopillisessa tutkimuksessa (IPK 1989, 440).

Kvasirakenne nykysuomessa

Helsingin yliopiston suomen laitoksen *Kieli*-sarjassa (1997) jatko-opiskelijat tarkastelevat kieliopillistumisilmiöitä, mm. eräiden kiteytyneiden verbiliittojen kehitystä. Mukana on myös kvasirakenne, joka on määritelty ”esittämistä, teeskentelyä, luulottelua, kuvittelua, odotuksenvastaista tai fiktiivistä tekoa tai tapahtumaa” ilmaisevaksi (Salminen 1997, 38–39). Kvasirakenteesta kirjoittanut Taru Salminen toteaa, että rakenteen tekeminen tulkitaan non- tai kontrafaktuaaliseksi, ts. puhuja jättää ottamatta kantaa lausuman totuuteen tai pitää sitä epätotena. Rakenne saa merkityksensä kontekstissaan, ja tulkintaan vaikuttavat useat seikat. Uutta edellä mainittujen tutkimusten antiin nähden Salmisen tarkastelussa on ns. moniäänisyyteen perustuva näkökulma: kvasirakenne voi ilmaista yhtä aikaa ”puhujan ja toisen henkilön mielipidettä, nyky maailmaa ja aiempaa aikakautta tai unta ja todellisuutta”. Puhuja vertailee esim. omaansa ja muiden mielipiteitä ja saa kvasirakenteella esille eri näkemykset. (Mts. 39, 44–50.)

Salmisen aineisto on tutkittavan rakenteen pientaajuisuuteen nähden runsas: murre-esimerkkejä on 800 ja yleiskielisiäkin 200 (mts. 40). Aineistoon

sisältyvät Lauseopin arkiston 104 murre- ja 5 yleiskielistä esimerkkiä (vrt. IPK 1989, 440). Laaja korpus on tarjonnut hyvän pohjan kvasirakenteen kontekstien ja merkitysten havainnointiin. Fiktiivisinä käyttökonteksteina kirjoittaja mainitsee unet, kuvitelmat ja leikit; reaali maailman kontekstissa rakenne tulkitaan esittämistä ja teeskentelyä ilmaisevaksi. Rakenne sopii myös referointiin: puhuja toistaa kuulemansa joko ottamatta kantaa sen totuuteen tai antamalla ymmärtää pitävänsä kuultua epätotena (Salminen mts. 42–43). Yleiskielessä kvasirakennetta käytetään paljon ns. episteemisissä konteksteissa, joissa puhuja ilmaisee oman epävarman arvionsa tai referoi toisen epävarmaa arviota tai väitettä (*x on havaitsevinaan ~ tietävinään jtk*). Yleisiä ovat lisäksi ns. futuuriset kontekstit, joissa ennakoidaan tulevaa (esim. *x on ollut havaitsevinaan merkkejä jstk*). (Mts. 44.)

Salminen on tarkastellut kvasirakenteen kieliopillistumista ottamalla tiettyin varauksin huomioon rakenteessa käytettyjen verbien leksikaalisen distribution, frekvenssin merkityksen leksikaalistumiselle, karjalan aineistosta löytynyt vastineet ja samamerkityksiset kvantumrakenteet (*on ollakseen, ei ole tietääkseen*). Näiden perusteella lähtökonteksteiksi ovat hahmottuneet toisaalta välinpitämättömyyden ilmaukset *ei ole tietävinään ~ kuulevinaan*, toisaalta ylpeyden tai kuvittelun ilmaus *on olevinaan* (mts. 50–61). Välinpitämättömyyttä ilmaisevat kvasirakenteet on rinnastettu eräisiin pronomininantaisiin adverbi-ilmauksiin (esim. *ei ollut millänsäkään*). Rakenteen *on olevinaan* eri käytöistä kirjoittaja pitää alkuperäisimpänä 3. persoonan henkilösubjektista rakennetta, joka ilmaisee subjektin hienostelua tai teeskentelyä (esim. *Se oli niin olevinaan*); ratkaisematta jää, kumpi ilmiä on varhempi, predikatiivillinen tyyppi (*x on olevinaan hieno*) vai predikatiiviton (*x on olevinaan*). Ongelmana on myös, miten kyseinen *olla*-verbiin pohjautuva hypoteesi suhtautuu mentaaliverbeihin pohjautuvaan (*ei ole tietävinään* ym.).

Kvasirakenne ja vanha kirjasuomi

Suomenkielisen kirjallisuuden historia on lyhyt ja vanhimmat kirjalliset dokumentit kirkollisia ja lakitekstejä, mistä syystä esim. verbirakenteiden diakroninen ja tekstuaalinen tutkimus on kapea-alaisempaa kuin vastaavien ruotsin rakenteiden tutkimus.¹ Niinpä tutkija saattaa katsoa parhaaksi turvautua pelkkään synkroniseen analyysiin, kuten Salminen on tehnyt kvasirakenteita tutkissaan (Salminen 1997, 50–51). Kyseisessä artikkelissa ei ole otettu huomioon vanhan kirjasuomen kvasirakenteita, joita löytyy teksteistä 1600-luvulta lähtien. Sitä paitsi Ganander on poiminut sanakirjaansa (1787) esimerkkejä sekä kirjallisista lähteistä että kansankielestä. Vuoden 1642 Raamatun atk-aineistosta

¹ Vrt. Nyström–Saari 1983, 57–61, 232–237.

sekä manuaalisesti läpikäymistäni 1600- ja 1700-luvun teksteistä (ks. lähteet) löytyi yhteensä noin 70 kvasirakennetta. Agricolan teoksista ja useista 1600- ja 1700-luvun konemuotoisista aineistoista en löytänyt esiintymiä.

Kirjaamani kvasirakenteet jakautuvat aineistoittain seuraavasti: lähes puolet (noin 30) on peräisin vuoden 1642 Raamatusta ja alun toistakymmentä kustakin muusta ryhmästä, ts. 1600-luvun teksteistä, 1700-luvun teksteistä ja Gananderin sanakirjasta. 1600-luvun aineistostani olen löytänyt kvasirakenteita vain kolmelta kirjoittajalta (vrt. Forsman Svensson 1990, 198), Laurentius Petriltä ja Abraham Ikalensikselta sekä Erasmusen *Cullaisen Kirian* suomennoksesta (1600-luvun kielioppien esimerkeistä tuonnempana). Rakenteen partisiippi on kaikissa tekstinäytteissä yksikössä (*olla tekevänäns*), mikä on normaali käytäntö vanhassa kirjasuomessa samoin kuin nykyisissä lounaismurteissa ja lounaisissa siirtymämurteissa (IPK 1989, 441). Partisiipin monikkous on peräisin itämurteista (Hakulinen 1979, 573), joten yksikkömuodot ovat odotuksenmukaisia länsimurteisiin perustuvassa vanhassa kirjakielissä. Yksikön 1. persoonan *ni*-liitettä ei löydy 1600- ja 1700-luvun kvasirakenteista: partisiipeissa on joko *ns(A)* tai *s*. (Kolmannen persoonan omistusliitteestä muun persoonan yhteydessä ks. Karlsson 1977 ja Nikkilä 1985, 257–261, 267–270.) Toisaalta lounaismurteissa ja niiden lähialueilla *s* on käytössä niin 3. persoonassa kuin yksikön 2. persoonassa ($ns > s$), määrätapauksissa jopa monikon 2. ja yksikön ja monikon 1. persoonassa (Nikkilä mts. 277); kyseiset esiintymät ovat adverbistuneita, ts. omistusliite ei ole kytköksissä lauseen subjektipersonaan. Esim. Agricolan kielessä on Nikkilän mukaan (mts. 258–259) useita adverbistuneita essiivimuotoja, joissa on 3. persoonan omistusliite *ns*; esimerkistön leksikaalistuneiden essiivien joukossa ei kuitenkaan ole partisiippeja.

Vuoden 1642 Raamattu

Olen löytänyt mainitsemani kolmisenkymmentä kvasirakennetta vuoden 1642 Raamatun atk-aineistosta merkkijonoilla *wana(n)(s)/wänä(n)(s)*, *wanani/wänäni*, *pana(n)(s)/päni(n)(s)*. Puolessa rakenteista partisiippina on *olevanans*, joi-takin esiintymiä on partisiipeilla *tietävänäns* ja *näkevänäns*, kun taas kymmenen muun verbin partisiippi esiintyy vain kerran. Partisiipissa on 3. persoonan omistusliite silloinkin, kun subjektina on 1. tai 2. persoona, esim. *minä olin*, *me olimma*, *älä ole*, *te oletta + tekevänäns*. Ainoa poikkeus on yksikön 2. persoonan yhteydessä kerran esiintyvä *olevanas* (näyte 2a). Rakenne *on/ovat olevanans* on paria poikkeusta lukuun ottamatta henkilösubjektinen ja tällöin aina predikaatiivillinen (esim. *juutalaiset ovat olevanans pakanoita paremmat*); yhdessä tapauksessa partisiippi kuuluu omistusrakenteeseen (*joilla on jumalinen meno olevanans*).

Olen ryhmittänyt Raamatun kvasirakenteet merkityksen perusteella näytejaksoihin 1–3, joskaan merkityksen analyysi ei ole kaikissa tapauksissa kiistaton; konteksti ei välttämättä auta, kun kyseessä on vanhojen tekstien pragmaattinen tulkinta. Näytejaksossa (1) kvasirakenteiden konteksti on fiktiivinen, ts. unennäköä tai kuvittelua, jaksossa (2) rakenteet edustavat luulottelua ('x luulee olevansa muita parempi'), jaksossa (3) teeskentelyä, roolin esittämistä. Muista merkityksistä tuonnempana. Jos kyseinen raamatunkohta löytyy myös nykyisestä Raamatusta, olen maininnut sulkeissa sitaatissa esiintyvän kvasirakenteen nykyvastineen. Valtaosa ensimmäisen Raamatun kvasirakenteista on kuitenkin peräisin sellaisista jaksoista, jotka puuttuvat nykyisestä Raamatusta (mm. esipuheet, summaariot, selitykset, apokryfiset kirjat).

(1)

- a. Ja hän taas näki toisen unen, ja jutteli sen weljillens, ja sanoi: cadzo, minä näin wielä unda: minä *olin näkewänäns*, että Auringo, Cuu ja yxitoistakymmendä tähte cumarsit minua. (1 Moos. 37:9)
- b. Sillä hän oli sanonut heille: cuulcas tätä unda jonga minä näin. *Me olimma sitowanans* jalalisia wainiolla, ja minun jalalisen nousi ja seiso, mutta teidän jalalisen seisoit ymbärillä, ja cumarsit minun jalalistani. (1 Moos. 37:7; nykyr. me olimme sitovinamme)
- c. Cosca Gideon tuli, cadzo, nijn jutteli yxi toisellens unen, ja sanoi: cadzo, minä näin unda, ja *olin näkewänäns* ohraisen porocacun kierittäwän idzens Midianiterein leirijn, tulewan majaan ja -- cukistawan ylösalaisin, nijn että maja maasa oli. (Tuom. 7:13)

(2)

- a. Christitty on kyllä idzelläns salattu, nijn ettei hän oma pyhyttäns ja hywiä tapojans näe: Waan näke ainoastans caickia wicoja ja saastaisutta idzesäns: ja sinä *olet wijsas olewanas*, ja tahdot nähdä Christicunnan sinun sokialla järjellä ja saastaisilla silmilläs. (Ilm. esip. s. 703a)
- b. PAwali osotta myös nijstä, jotca ulconaisest näkywät olewan hywät ja nuhtettomat, ja nijn *owat olewanans* muita paremmat, että he muita duomidzewatkin, nijn ei he ole sentähden wapat: (Rom. 2 summ.)
- c. Nijncuin nytkin muutamat, jotca wijsat *olewanans owat*, tekewät: että he näkewaät wäärän opetuxen, eripuraisuden ja moninaiset puuttumuxet, ja että monda wäärä, ja paha Christittyä on: (Ilm. esip. s. 703a)
- d. Ja jocainen on nopia tekemän nijtä, cuin heildä on kieletty, ja unhottaman mitä heille on käsketty. Joca on hengellises wirasa, *on olewanans* taitawa mailmallisisa. Ja taas: joca mailmallises wiras on, *ei ole wähebbätä tietäwänäns*, cuinga hengellinen wirca hallitan. (Sananl. esip. s. 326b)
- f. Woi nijtä jotca wijsat *olewanans owat*, ja heitäns toimellisna pitäwät. (Jes. 5:21; nykyr. ovat viisaita omissa silmissään)

(3)

- a. Sydämestäni) Cosca minä sanon täyden toden, nijn jumalattomat *owat olewanans* hywät ja pyhät, mutta he owat cuitengin aiwa suckelat ja petolliset. (Ps. 36 sel.)

- b. Palwelia ei anna idzens curitta sanoilla: sillä waicka hän sen ymmärtä, nijn *ei* hän *ole* cuitengan *ymmärtävänäns*. (Sananl. 29:19; nykyr. hän kylä ymmärtää, mutta ei tottele)
- c. Sillä ne cuin nyt *owat* sinua *racastawanans*, pitä cadzoman sinua ylön: (Jer. 4:31)
- d. Wihamies anda hywiä sanoja, ja walitta sinua, ja *on olewanans* sinun ystäwäs, taita myös itkeä: (Siir. 12:15)
- e. Sentähden meni hän Syriaan, ja *oli* hywä ystäwä *olewanans*. Nijn awat tin hänen eteens caickein Caupungein portit (1 Makk. 11:2)
- f. Jos jocu tahto wahingoitta sinua, nijn on hän ensimmäinen. Hän *on tahtowanans* autta sinua, ja cuitengin sinun salaisest lyckä maahan: (Siir. 12:18)
- g. [Kuningas antoi kuulutuksen] MUtta cosca tämä kirja luettin Jonathain ja Canssan edes, ei he tahtonet usco händä, *eikä* sijtä *tietävänäns ollet*, sillä he tiesit hywin mingäcaltaisen petoxen – – hän ennen Israeli wastian tehnyt oli (1 Makk. 10:46)

Raamatussa on joukko kvasirakenteita, joita ei voi tulkita kuvitteluksi eikä teeskentelyksi (näytejakso 4). Kirjoittaja ei ilmaise suoraan omaa käsitystään asiaintilasta mutta ei myöskään pidä selvänä, että joku muu teeskentelee. Kvasirakenne tuntuisi viestivän, että ulkopuolisen tarkkailijan silmissä tilanne näyttää tietynlaiselta tai että jotkut antavat käytöksellään ymmärtää tilanteen olevan tietynlainen. Puhuja tai kirjoittaja ei sitoudu lausuman totuuteen eikä epätotuuteen, mutta arviota värittää epäily (4a–e). Näissä tapauksissa nykykieli käyttäisi muita ilmauksia, sillä kvasirakenne tulkitaan ensisijaisesti luullottelua tai teeskentelyä ilmaisevaksi (esim. *Te oletta kaikki taitawanans, miksi siis te senkaltaisia turhia asioita otatte eteen?* → *Jos te nyt katsotte osaanvane kaiken, niin miksi – – ?*). Konkreettisimmin se, että asiat vain ’näyttävät joltakin’, käy ilmi lausumista, joissa kvasirakennetta edeltää *näkyä, että*-ilmaus (4f) ja ’joltakin näyttäminen’ on tavallaan ilmaistu pleonastisesti (*vaikka näyttää siltä, että Kristus on kauan viipyvinään ja on niin kuin ei ollenkaan tuliskaan*).

(4)

- a. Cadzo, *te oletta* caicki *taitawanans*, mixi sijs *te sencaltaisia turhia asioita otatte eteen?* (Job 27:12; nykyr. itse olette kaikki sen nähneet)
- b. Jos ei hänen wihans nijn äkist costa, ja *ei ole tietävänäns*, että sijnä nijn monda ricosta on. Sentähden on Hiob turhan suuns awannut, taitamattomilla sanoilla. (Job 35:15,16; nykyr. eikä hän ylvästelystä suuresti välitä)
- c. Ja he palwelit myös epäjumalita) Sentähden wihaisit Judalaiset Samarialaisi, että cosca he tahdoit ymmärtä jongun joca *oli palwelewanans* sitä oikiata Jumalata, ja cuitengin teki hänen lakians wastian palwellen muita jumalita, nijn he cudzuit hänen samarialaisexi. (2. Kun. 17 sel.)
- d. ettei cuollet jällens palaja, waan cusa se tapahtu, on ainoastans Perkelel juoni, ja ei pidä sentähden uscottaman, cosca he *owat* jotakin meille ilmoittawanans meidän autuudestam: sillä kyllä meillä on Ramatus mitä meidän autuutem tarwitam. (Luuk. 16 sel.)

- e. Älä tunge sinuas mihingän wircan Jumalan edes, ja älä pyydä Cuningalda walda. Älä Jumalan edes *ole olewanans* ylön hywä sijhen: *älä* myös Cuningaan nähden *ole olewanans* ylön wijsas sijhen. (Siir. 7:4,5)
- f. Ja ehkä se niijn näky, että Christus *on* cauwan *wijpywänäns*, ja on niijn-cuin ei ollengan tuliscan, cuin hän myös idze sano: että hän on silloin tulewa, cosca wäihin sijtä ajatellan – – (Habakuk esip. s. 473a)

Joissakin kvasirakenteissa näkyy muita selvemmin paitsi subjektin myös puhujan näkökulma (näytejakso 5). Lausumissa ilmaistaan, että jokin asia 'on olevinaan' tai 'on muka' niin ja niin, ja kirjoittaja antaa ymmärtää tietävänsä totuuden. Tapaukset muistuttavat sellaisia nykypuhekielen lausumia, joissa on mukana verbinluonteensa menettänyt adverbiaali *olevinaan* 'muka' (IPK 1989, 445; vrt. Salminen 1997, 59). Kaikissa on partisiippina *olevanans*. Näissä lausumissa asiat ovat tietyllä tavalla 'leikisti' tai 'silmänlumeeksi'.

(5)

- a. Ulcocullattu) Tämä *on olewanans* taitawa Pyhä^s Kirjoituxes, joca kysele: mixi sitä ja tätä on opetettu, ja yxi päiwä on pyhä ja toinen ei ole? (Siir. 33 sel.)
- b. Joilla *on* jumalinen meno *olewanans*, mutta sen woiman he poiskieldäwät. Carta sijs sencaltaisia: (2 Tim. 3:5; nykyr. heissä on jumalisuuden ulkokuori)
- c. Tämä *on olewanans* toinen Maccaberein Kirja, niijn cuin nimi osotta, mutta ei se taida oikein olla, että hän monicahtoja asioita luettele jotca ennen ensimmäisen Kirjan asioita tapahtunet owat – – että hän paremmin ensimmäisexi cuin toisexi pidäis cudzuttaman. (2 Makk. esip. s. 547a)
- d. Muucalaisten lasten) jotca ei ole oikiat Jumalan lapset uscosa, waan he owat ainoastans *olewanans* lapset. (Ps. 144 sel.)

1600- ja 1700-luvun muut tekstit

1600-luvun teksteissä kvasirakenteet ovat partisiipin yksikköyttä lukuun ottamatta nykykielen mukaisia; Laurentius Petrillä on tosin kaksi *olla*-verbitöntä rakennetta (6b, c): edellisessä rakenne vastaa infinitiivi- tai lausesubjektia (*olevanans vierais jumalinen = olla olevinaan ~ että on olevinaan vieraisa hurskas*), jälkimmäisessä on eräänlainen appositio (*jotka toisinaan hyvääkin neuvovanans = jotka [ollessaan] joskus muka hyvää neuvovinaan*). Abraham Ikalensiksen ensimmäinen tekstinäyte (7a) on sitaatti vuoden 1642 Raamatusta² (Jes. 29:8). Cullaisen Kirian tapaukset (8a–c) ovat imperatiiveja, esim. *älä ole tietävänäkään = ole niin kuin et tietäisikään* (vrt. käännösvastineita). Kummankin kieltoimperatiivin partisiipissa on yksikön 2. persoonan omistusliite (*s*). Lähes kaikki lausumat ilmaisevat teeskentelyä; kuvittelu tai luullottelu on nähdäkseni kyseessä vain Ikalensiksen esimerkeissä (7a, b).

² Ganander on siteerannut samaa jaetta sanakirjassaan: *janowa on unesa juopanansa* (s. v. juomari).

- (6)
- a. Sathanas on sijnä kiwus sinua *auttawanans* welhon cautta (LPet 1670 B4a)
 - b. Sitälikin on laitettapa muutamain tawattomus, jotca mualla ollesans *owat lukewanans*, waan cotonans ei malta sen werta -- . Waan mikä pyhyys se on, *olewanans* wierais Jumalinen ia cotonans jumalatoim: (LPet 1644 N2a)
 - c. [Pahat ajatuxet] owat pahoild Engeleild, jotca toisinans hywäkin *newowanans* pettäwät Ihmiset (LPet 1670 B3b)
- (7)
- a. Isowainen mies on vnisans *syöpänäns*, mutta herättyäns on hänen sie-luns wielä tyhiä; janowa mies on *juopanans*, mutta herättyäns -- on hän janoisans (Ika 1659, 121)
 - b. [Pilatus pesi kätensä] Ja nijn ilman epäilemät *oli tekewänäns* sen lain jälkeen, cuin Jumala tietämättömäst miestapost oli andanut (Ika 1659, 123)
 - c. Muulloisoin *olit* he [pappein päämiehet ja fariseukset] *pitäwänäns* Sabbathin nijn kijndiäst, ettei he tahtoneet Siastansackaan silloin lijckkua -- mutta nyt cosca he olit syttyneet wihasta ja cateudesta Christusta wastoin, coconduwat he Pilatuxen tygö (Ika 1659, 195)
- (8)
- a. muut mahtawat ihmetellä, *älä* sinä *ole tietäwänäskän*, että hywin olet watittu 'lät du dig icke tycka att' / 'tu te bene cultum esse nescias' (Eras 1670, 161)
 - b. [Vastatkoon poika toisen maljaan, ja] cuin hän on satuttanut Huulens Juomaastiaan, wähä waan castain, *olcan juowanans* 'lätsas som han drucke' / 'bibere se simulat' (Eras 1670, 168)
 - c. Jos alemmaisten cansa leikitän, nijn *älä ole tietäwänäskän* että olet ylemmäisempi 'skall du icke låta dig förmärka förmer vara' / 'te superio-rem esse nescias' (Eras 1670, 182)

1700-luvun teksteistä kertyi viisitoista rakennetta, näistä kolmannes Gananderin satukokoelmasta (näytteet 9a–e); muut rakenteet (näytejakso 10) ovat eri kirjoittajilta. Lähdetekstit ovat uskonnollisia Petter Schäferin vuosisadan alussa kirjoittamaa vankilapäiväkirjaa (ks. Forsman Svensson 1998) lukuun ottamatta. Valtaosassa partisiippina on *olevanans(a)*, omistusliitteenä milloin loppuvokaaliton (*ns*), milloin täyteläinen muoto (*nsA*). Gananderin teoksissa esiintyy myös itämurteiden mukainen *Vn*-variantti (esim. *surkutteleva[na]an*). Kainuulaisen Juhana Frosteruksen rakenteesta (10g) puuttuu omistusliite (*on* -- *ollut tekevänä*), ja partisiipin voi lausumassa tulkita myös muulla tavoin (= on tehnyt); toisaalta omistusliitteettömiä kvasirakenteen partisiippeja esiintyy nykyään ainakin eteläpohjalaisissa murteissa (IPK 1989, 442). Lauseopin arkiston murreaineistossa *olla*-verbin partisiippi, *olevinaan* variantteineen, esiintyy 66:ssa kaikkiaan 104 kvasirakenteesta, mikä on suunnilleen sama suhde kuin nyt puheena olevissa 1700-luvun poiminnoissa. Partisiippi on 1700-luvunkin teksteissä pelkästään yksikkömuotoinen. Yleisin merkitys on teeskentely, aivan kuten edellä 1600-luvun esimerkeissä. Luulottelua tai kuvittelema ilmaisevat käsitykseni mukaan näytteet (9c) ja (10d); näytteet (9d) ja (10e,

f) rinnastuvat sellaisiin Raamatun tapauksiin, joita on esitelty näytejaksoissa (4) ja (5).

(9)

- a. [Leijona] joka *oli olewanansa* sairas, hawaihti, että kaikista Mettän Ka-peista oli Kettu se ainoa, joka ei – – tullut häntä kattomahan (Ganander 1784, 13)
- b. [Teloitettava poika] sowitti suunsa hänen [= äidin] korwaansa, ja kuin *hän oli kuiskuttelewansa* (!) hänelle jotain korwaan, puraisi sen kokonansa pois (Ganander 1784, 17)
- c. Isä antoi vielä hänelle ja kaikille nuorille jotka *owat* ittestänsä wijsaat *olewanansa* ja ei mitään kokeneet mailmasa tämän lyhyen Oppin: (Ganander 1784, 29)
- d. Wanhoja uskollisia palweljoita – – ei pidä hyljättämän; ne nykysin tulleet, liehakoitsiat *owat* toimesa *olewanansa*, mutta ei he näe edeltä waaroja (Ganander 1784, 101)
- e. Moni *on surkuttelewaan* (!) ystäwiään, joille he kuitengin sydämmessään toista toiwottaisiwat (Ganander 1784, 106)

(10)

- a. [Vartija Sigfred toi rahan takaisin ja kielsi] toisen Kerran cutzuin ylös Händä: tuli tois.[en] Sanan peräst. sallei = *oli salliwanans*, sen p.[äälle] Sigf.[red] otti Rahan jällen (Schäfer 24.9.1712)
- b. Suu-Christityt *owat* myös *uscowanans* yhden Wapahtajan päälle, jonga he soisit wijmein heitäns päästäwän caikesta pahasta (Stenbäck 1750, 25)
- c. jos me hawaitzemme monicahtamia, jotca tosin tekewät muutamia hitahia askeleita, eli *owat* hurscat ja hywänawuiset *olewanans*, waan ej oleckan täydellä todella; nijn me, ikänäns cuin kilpaa tehden heidän cansans, kirjruhtacamme itziäm edespätä (Stenbäck 1771, 4)
- d. Unesa näke ihminen moninaisia, jotca *owat* jotakin *olewanans*, mutta herättyänsä hawaitze hän, ettei heillä olendota ollut, waan olit leikitzewät cuwat aiwosa (Pazelius 1764, 6)
- e. Tämä [= meidän elämämme] *on* cuitengin jotakin *olewanansa*, mutta cosca catzotan – – wuotten nopiaa juoxu – – nijn ei ne caicki tyyni ole paljo mitäkän (Pazelius 1764, 6)
- f. Tällä luonnon järjellä *on* myös *olewanans* hänen wijsaudens (Chydenius 1788, 11)
- g. Jos joku mielesänsä siihen turwaupi että hän kokee jotakin hywä tehdä, niin hän lisää rikoxensa sillä että hän pasiuttansa kaunistele ja tahto Jumalan kanssa laskulle käydä, ikänänsä kuin ynsiä alimmainen tahdoisi duomion edesä sen päälle luotta että hän muutamisa asioisa *on* kuningansa käskyjä *ollut tekewänä* (Frosterus 1791, 110)

Gananderin sanakirja

Gananderin sanakirjan esimerkistöstä löytyi alun toistakymmentä kvasirakenetta, näistä kolmessa *olla*-verbin ja yhtä monessa *tietää*-verbin partisiippi. Edellä on mainittu Raamatun ja Cullaisen Kirian kielteiset *tietää*-verbistä muodostetut rakenteet (2d, 3g, 4b, 8a, 8c); Gananderin sanakirjassa on kaksi

kielteistä mentaaliverbirakennetta: *en ollu kuulevananskaan* (11b) ja *ei ole tietävänänsä* (12d). Näytejakson (11) rakenteissa subjektina on yksikön 1. tai 2. persoona; 2. persoonaan viittaavissa partisiipeissa omistusliitteenä on *s*, 1. persoonan tapauksissa liite puuttuu (*olin kulkevana*) tai on 3. persoonan mukainen (*en ollu kuulevananskaan*). Näytejakson (12) esimerkeissä kvasirakenteen subjektina on yksikön 3. persoona. Hakusana on mainittu kunkin näytteen jäljessä sulkeissa.

(11)

- a. *olin kulkewana* 'jag tyckte mig resa' (kulkewa); *olin* kurja *kulkewana* 'jag arme tyckte mig färdas' (kurja)
- b. *olin ilman ullan kantehelta, en ollu kuulewananskaan* 'var oförmärkt, i löndom, låtsades ej höra heller' (ullankanteelta)
- c. *kuinga paljon sä sitt olet tietäwännäs* 'låtsas veta' (tietävänäs)
- d. *teet sinä tjetäwänäs* 'liksom su skulle veta' (tjetävä)
- e. *jos nyt luulet suuresa uhos olewanas* 'du lär³ tro, du är i stor nöd' (uho)
- f. *oli ettiwä[nnäs]* hewosta 'låtsades söka häst' (ettävä)

(12)

- a. *kävi metsäs, ja hoorattiin niin, että tuli kolme kertta yhten paikkan, vaikka hän oli ojjetes korttia käyvännäs* (hooran 'förvillar') [laitilalaisen sivukäsialan lisäys]
- b. *on se muka olewinaan* 'tycker sig vara något' (muka)
- c. *hän on olewanans ystäwä* 'han låtsas vara vän' (olewa)
- d. *ej ole tjetäwänäsä* 'låtsas inte veta därav' (tjetävä)

Näytteissä (11d, e) partisiippi liittyy muuhun kuin *olla*-verbiin: *teet tietävänäs, luulet olevanas*. Verbi *luulla* saa normaalisti partisiippirakenteen, ja 1600-luvun teksteistä olen tavannut partisiippirakenteen *tehdä*-verbinkin yhteydestä (Forsman Svensson 1983, 123). Kyseessä ei ole adverbistunut *olevanans(a)* 'muka', josta oli puhetta edellä. Selitys voisi nähdäkseni löytyä Lauri Hakulisen teoksesta (1979, 573–574): ”Muissa ims. kielissä sillä [kvasirakenteella] ei ole vastineita – –, mutta lapissa on sitä jonkin verran muistuttava rakenne, jossa sikäläisen partisiipin preesensin essiiviä käytetään sm. *tehdä*-verbin etymologisen ja merkitysvastineen ohessa ilmaisemaan teeskentelemistä.” Gananderin sanakirjan esimerkit (11d, e) näyttävät edellä kuvatun rinnakkaistapauksilta, vaikkakin tyyppin *tehdä tietävänäs(ä)* tilalla on vanhassa kirjasuomessa normaalisti joko ilmaus *olla tietävänäs(ä)* tai partisiippirakenne *tehdä* (~ *teeskellä* ~ *teetellä*) *tietävänäs*. Sanakirjan käännösvastineetkin ('liksom du skulle veta', 'du lär tro – –') osoittavat, että kyseessä on teeskentely⁴ tai luulottelu. Tämä on merkitty pleonastisesti: ensin finiittiverbi *teet* 'teeskente-

³ Gananderin sanakirjan (1787) ruotsinnois kuuluu: *du är tro, du lär i stor nöd*. Oletan, että tässä kuvastuu Gananderin virhe, ts. *är* ja *lär* ovat vaihtaneet paikkaa.

⁴ Salminen (1997, 57 alaviite 12) on maininnut näihin Gananderin rakenteisiin rinnastuvan tapauksen Muoto-opin arkiston kokoelmista: *Ylioppilait ne sano olevanaa*. Salminen huomauttaa, että kyse on pikemmin referoinnista kuin teeskentelystä.

let', 'annat ymmärtää' tai luulet, sitten kvasirakenteeseen kuuluva essiivimuotoinen partisiippi (*tietävänäs, olevanas*). Rakenne voi olla myös kontaminoituma: *teet tietävänäs(i) + olet tietävänäs(i) = teet tietävänäs(i)*. Vain yhdessä sanakirjan esimerkissä (aineistoni ainoa tapaus) on monikkumuotoinen partisiippi, johon sitä paitsi liittyy 3. persoonan omistusliitteen *Vn*-variantti: *on se muka olevinaan* (12b). Rakenteen partisiippi on asultaan itämurteinen, ja Ganander mainitseekin rakenteeseen sisältyvän *muka*-adverbin karjalaisen ja aunukselaisen kansankielen interjektioksi tai täytesanaksi. Kyseinen lausuma on aineistossani ainoa, jossa *olla olevinaan* -rakenne esiintyy ilman predikaatiivia tai adverbialia, ts. *on olevinaan* = 'luulee olevansa parempi kuin muut'. Tässä samoin kuin useassa muussa kansankielen näytteessä näkyy selvästi puhujan näkökulma, hänen mielipiteensä kommentoidun henkilön käytöksestä tai ajattelutavasta.

Vanhasta kvasirakenteesta nykyiseen

Vanhoissa tekstinäytteissä kvasirakenteella on – kuten aihetta käsittelevä kirjallisuuskäänne antaa aihetta olettaa – kaksi pääfunktiota: rakenne ilmaisee toisaalta teeskentelyä, roolin esittämistä, toisaalta luuloteltua tai kuviteltua tekemistä. Teeskentelyllä on vanhan kirjasuomen teksteissä selvästi suurempi osuus kuin kuvittelulla. Nykykielille tyypillisiä ”episteemisiä konteksteja” ei aineistoni rakenteista löydy; lähimpänä tällaisia ovat näytteet (4a) ja (7b), joissa voi katsoa olevan kyse subjektin arviosta: ”te arvellette osaavanne kaiken” (4a) ja ”Pilatus arveli käsienspesun vapauttavan hänet vastuusta” (7b). Nykyrakenteiden ”moniäänisyys”, sekä puhujan että erilaisten ”subjektien” (vrt. Salminen 1997, 45) kannan huomioon ottava tulkinta, voisi tulla kyseeseen joissakin näytejakson (5) tapauksissa, ehkä myös näytteissä (10e, f). Viimeksi mainituissa kirjoittaja ei ole valmis sitoutumaan siihen, että ihmiselämä on muiden mielestä ”jotakin [merkityksellistä]”, eikä myöskään siihen, että ”luonnon järjellä” on oma viisautensa. Gananderin sanakirjan kansankielisestä esimerkistä *on se muka olevinaan* käy niin ikään ilmi, mitä mieltä puhuja on subjektin minä-käsityksestä tai käytöksestä.

Miten vanhan kirjasuomen näytteet suhtautuvat nykykielen pohjalta tehtyihin arvioihin? Yleisimmät verbit, joista kvasirakenne muodostetaan, ovat nykymurteiden leksikossa *olla*-verbi sekä mentaaliverbit *tietää, nähdä, kuulla, muistaa* (Salminen 1997, 52). *Olla*-verbi on suunnilleen yhtä yleinen vanhan kirjasuomen aineiston rakenteissa, lähes puolet esiintymistä. Mentaali-verbien osuus on noin 17 % (toistakymmentä rakennetta), mikä on kutakuinkin saman verran kuin verbien *tietää, nähdä, kuulla* ja *muistaa* osuus Salmisen murreaineistossa (mts. 52). Omassa aineistossani *tietää* on mentaaliverbeistä yleisin, muut mentaaliverbit (*nähdä, kuulla* ja *ymmärtää*) esiintyvät

kvasirakenteessa kerran tai pari (verbi *muistaa* ei ollenkaan), vaikka eri verbejä on aineistossani lähes kolmekymmentä. Mentaaliverbejä⁵ on huomattavasti enemmän nykyisen yleiskielen kvasirakenteissa, joissa ns. episteemiset kontekstit ovat yleisiä (Salminen mts. 44, 51). Kuten edellä totesin, vanhasta kirjasuomesta ei tällaisia käyttökonteksteja juuri löydy, mikä selittää mentaaliverbien vähyyden rakenteissa (poikkeuksena verbi *tietää*).

1600- ja 1700-luvun aineistossa kvasirakenteen yleisimmät tyytit ovat *x on olevanans(a) + määräite* (adverbiaali tai predikatiivi) sekä *x on ~ ei ole tietävänäns(ä)*. Niinpä on ymmärrettävää, että juuri nämä rakenteet ovat päässeet Petraeuksen (1649) ja Martiniuksen (1689) kielioppien esimerkistöön. Verbikonstruktioita esittelevässä kappaleessa (De Constructione Verbi) Petraeuksella on esimerkit *hän on olewanans ystävä* 'simulat amicitiam' ja *eij hän ole tietävänänäs* 'simulat se nescire' (mts. 52). Martinius (mts. 89) on toistanut Petraeuksen esimerkit ja lisännyt niihin ruotsalaiset käännökset ('han lätsas vara vän', 'han lätsas inte veta'). Jo käännösvastineet osoittavat, että rakenteiden tehtäväksi on nähty teeskentelyn (simuloinnin) ilmaiseminen. Aineistoni kvasirakenteista runsaat puolet edustaa tyyppiä *x on olevanans* ja *ei ole tietävänäns*. Useammin kuin kerran esiintyvät myös partisiipit *näkevänäs, tekevänäs, kulkevanans* sekä jotkin Raamatun tapaukset, joita on siteerattu uskonnollisissa teksteissä. Näiden lisäksi kertaesiintymiä on yli 20:n eri verbin partisiipeilla. Suurtaajuisin rakennetyyppi on *x on olevanans + adverbiaali tai predikatiivi* (ovat *toimesa olevanansa, ovat Jumalan lapset ~ hyvät ja pyhät ~ niin vissit olevanansa*); predikatiiviton *on olevinaan* esiintyy yhden ainoan kerran ja vain Gananderin sanakirjassa.

Rakenne *on olevinaan* ylpeyden tai ylimalkaan jonkin positiivisen piirteen ilmauksena on suhteellisen yleinen vanhan kirjasuomen aineistossa, mutta ylpeilyn merkityksen rakenne saa *olla*-verbiin liittyvästä positiivis- tai negatiivismerkityksisestä määritteestä: *x on olevanans(a) jumalinen, viisas, jotakin, toimesa*. Toisaalta sama rakenne ilmaisee yhtä usein teeskentelyä: *x on olevanans(a) sairas, ystävä, suuresa uhosa* 'hädässä'. Salmisen hypoteesi (1997, 59) on, että *olla olevinaan* -rakenteen alkuperäisin muoto ilmaisee nimenomaan subjektin ylpeilyä tai teeskentelyä. Näin on, jos otetaan huomioon sekä "positiivinen" että "negatiivinen" teeskentely (vaikkapa sairauden simulointi). Lauseopin arkiston aineistossa *olla olevanans(a)* -tyyppiset rakenteet ilmaisevat "melko harvoin teeskentelyä tai ylpeilyä" (IPK 1989, 444). Tällainen modifiointi on yleistä niissä rakenteissa, joiden partisiippina on muu kuin *olla*-verbi (mts. 442).

Tueksi hypoteesille, että mentaaliverbeistä muodostetut kielteiset rakenteet (*ei ole tietävänään* ym.) ovat olleet kvasirakenteen kieliopillistumisen läh-

⁵ UHLCS-korpuksessa (= University of Helsinki Language Corpus Server) on 155 kvasirakenne-esimerkkiä, joista peräti 113 on muodostettu sellaisista mentaaliverbeistä kuin *nähdä, tietää, huomata, havaita, kuulla* ym. (Salminen 1997, 44). Kyseinen korpus edustaa nykyistä yleiskieltä.

tökohtana, Salminen (mts. 54–56) viittaa eräisiin adverbitalpauksiin (esim. *ei ole millänsäkään*). Tällaisia on jo Gananderin sanakirjassa: *en oo millänikään* 'det angår, rör mig, jag bryr mig ej'; *ej ole milläsängään* 'låter ej bekomma sig' (s. v. millä); *ej se sitä mixeenkään pannu* 'det rörde honom ej' (s. v. ej). Vanhan kirjasuomen aineistossani kielteinen rakenne (*ei ole tietävänäns ~ kuulevanans*) esiintyy seitsemän kertaa, ts. kymmenesosassa rakenteita, minä lisäksi se on päässyt Petraeuksen ja Martiniuksen kielioppien verbikonstruktioiden esimerkistöön. Ensimmäisen Raamatun, Cullaisen Kirian ja Gananderin sanakirjan (sekä kielioppien) esimerkit osoittavat kielteisen rakenteen olleen käytössä 1600- ja 1700-luvulla, vaikka sen tekstifrekvenssi ei ole erityisen suuri. Kielteisen rakenteen vähyys voi johtua aineistojen luonteesta – tai myös sattumasta. Niin ikään *kuulla*-verbin harvinaisuus kvasirakenteen partisiippina (yksi esiintymä) voi selittyä samalla tavoin. Nähdäkseni vanhan kirjasuomen aineisto tukee oletusta, että kvasirakenteen kieliopiillistumisen lähtökonteksteina ovat olleet tyypit (henkilösubjekti) + *on olevanans(a)* + määrite ja mahdollisesti *x ei ole tietävänäns(ä)*.

Kvasirakenteen partisiipin possessiivisuffiksin ja monikkouden Salminen (1997, 64) on liittänyt adverbistumiseen. Hän arvelee 3. persoonan omistusliitteen esiintyneen alkuun myös muiden subjektipersoonien yhteydessä; possessiivisuffiksin ja subjektin kongruenssi olisi kehittynyt kvasirakenteeseen myöhemmin, ilmeisesti vasta varhaisnykysuomen kaudella (vrt. Nikkilä 1985, 257–261, 267–270). Omassa aineistossani 1. persoonaa edustavaan subjektiin liittyy normaalisti 3. persoonan omistusliite (*ns*), parissa 1. persoonan tapauksessa omistusliite puuttuu; subjektin ollessa yksikön 2. persoona omistusliitteenä on *s*, joka on määrätapauksissa voinut kehittyä 3. persoonan liitteestä (*ns > s*). Partisiipin monikkous on itämurteista kirjakieleen omaksuttu piirre, mistä syystä aineistoni esiintymät ovat yksikössä, poikkeuksena yksi Gananderin sanakirjan itämurteinen rakenne. Monikkoutta ei tarvitse liittää adverbistumiseen.

Vanha kirjakieli ei välttämättä tue oletusta, että kvasirakenteen partisiipin essiivimuoto selittyisi tämän sijan käytöstä väliaikaisen tilan ilmaisemiseen (vrt. Salminen 1997, 64). Essiiviä käytetään vanhassa kirjasuomessa usein tavallisen predikatiivin sijana, vaikka predikatiivista puuttuu tilapäisyyden tai odotettavan muutoksen vivahde (Forsman Svensson 1990, 63; Häkkinen 1994, 328): *HERra on käskenyntä minun olla – – Israelin päämiehenä* (Ika 1659, 92); *Hyvä on olla kärsiwäisnä* (Kolck B4a). Lauri Hakulinen (1979, 573, 585) katsoo, että kvasirakenteiden partisiipit – kuten monen muun nominaalirakenteen partisiipit – ovat vanhastaan substantiivin luonteisia, mihin viittaa myös partisiippeihin liittyvä possessiivisuffiksi. Toisaalta omistusliite voi liittyä yhtä hyvin adjektiiviveihin (*keltaisenaan, pitkänään, sellaisenaan*). Häkkinen (1985, 128) toteaa **pA*-suffiksilla johdettujen ikivanhojen muotojen vakiintuneen partisiipeiksi vasta itämerensuomessa. Uralilaisen lokatiivin eli yleis-

sen olosijan jatkajan, nykyessiivin, *nA*-päätteen funktio on Häkkisen (mts. 80) mukaan voinut olla alun perin niin laaja, ettei essiivin nykyistä tehtävää tarvitse pitää nuorena; vanhoista merkitystehtävistä olisi jäänyt jäljelle muutamia, näistä yhtenä essiivin tehtävä nykyisessä kvasirakenteessa.

LÄHTEET

- Biblia, Se on Coco Pyhä Ramattu, Suomexi.* Stockholmis 1642. Näköispainos. Porvoo 1971.
- CHYDENIUS, JACOB 1788: *Yhden Ewangeliumin Opettajan Kerskaus.* Ruumissaarna. Wasa. Helsingin yliopistonkirjaston mikrokorttikokoelma.
- ERASMUS ROTERODAMUS 1670: *Cullainen Kiria Nuorucaisten Tapain sijwollisudest.* Erasmus Roterodamus, Libellus Aureus, de civilitate morum puerilium – cum idiomate Sveccico, Germanico et Finnonico, in usum scholarum et poedagogiorum, denuo editus. Aboae.
- FORSMAN-SVENSSON, PIIRKKO 1983: *Satmoitsvarigheter i finsk prosa under 1600-talet: partcipialkonstruktionen och därmed synonyma icke-finita uttryck i jämförelse med språkbruket före och efter 1600-talet.* SKST 388. Helsinki.
- 1990: *Vanhinta kirjasuomea 4.* 1600-luvun lauseoppia. Käsikirjoite. Umeå universitet, Umeå.
- 1998: Kolmannen infinitiivin illatiivi Pettar Schäferin päiväkirjassa. *Virittäjä.*
- FROSTERUS, JUHANA 1791: *Hyödyllinen Huwitus Luomisen Töistä.* Turusa.
- GANANDER, CHRISTFRID 1784: *Uudempia uloswalituita Satuja.* Kootut, ja Suomexi tulkitut Wuonna 1783 Christfrid Gananderilda. Helsingin yliopiston kirjaston mikrokorttikokoelma.
- 1787: *Nytt Finskt Lexicon.* Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimittanut LIISA NUUTINEN. SKST 676. KKTK:n julkaisuja 95, Hämeenlinna 1997.
- HAKULINEN, AULI ja KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia.* SKST 350. Jyväskylä.
- HAKULINEN, LAURI 1979 [1941, 1946]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys.* Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Keuruu.
- HÄKKINEN, KAISA 1985: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa.* Fennistica 6. Suomen kielen laitos, Åbo Akademi. Åbo Akademis kopieringscentral, Turku.
- 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia.* WSOY, Juva.
- IKALENSIS, ABRAHAM 1659: *Jesuxen Christuxen Meidän ainoan wälimiehem, Kärsimisen Historia.* Aboae.
- IKOLA, OSMO 1974: *Lauseenvastikeoppia.* Tietolipas 76. SKS, Helsinki.
- IPK 1989 = IKOLA, OSMO ja PALOMÄKI, ULLA ja KOITTO, ANNA-KAISA: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia.* SKST 511. Mänttä.
- KARLSSON, FRED 1977: Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktioista. *Virittäjä.*
- KOLCKENIUS, JOSEPHUS 1698: *Synnyttäjän, eli synnyttämisen Kipua ja Waiwa kärsiwäisen, Lohdutus Elämäsä ja Cuolemasa.* Ruumissaarna. Turusa.
- LAURENTIUS, PETRI 1644: *Selityxet Joca-Päiwäisten Huomen-Ehto-ia Ruocaluquin eli siunausten.* Turusa.
- 1670. *Christillinen Saarna ENGELEISTÄ.* Turusa.
- LEHTINEN, TAPANI ja LAITINEN, LEA (toim.) 1997: Kieli 12. *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta.* Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MARTINIUS, MATTHIAS 1689: *Hodegus Finnicus.* Holmiae. Näköispainos. SKS, Helsinki 1968. Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NIKKILÄ, OSMO 1985: *Apokope und altes Schriftfinnish. Zur Geschichte der i-Apokope des Finnischen.* Drukkerij van Denderen b. v., Groningen.
- NUUTINEN, LIISA (toim.) 1997: *Christfrid Gananderin Nytt Finskt Lexicon. Hakemisto.* SKST 688. KKTK:n julkaisuja 100. Hämeenlinna 1997.
- NYSTRÖM, INGEGERD ja SAARI, MIRJA 1983: *Studier i äldre nysvensk syntax I. Allmän del.* Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom LARS HULDÉN och CARL-ERIC THORS. Serie B nr 7.
- PAZELIUS, MATTHIAS 1764: *Christillinen Walmistus Mieluiseen ja Attualliseen Cuolemaan.* Ruumissaarna. Turusa.

- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo.
- PETRAEUS, AESCHILLUS 1649: *Linguae Finnicae brevis institutio*. Aboae. Näköispainos. SKS, Helsinki 1968.
- Pyhä Raamattu* 1962. Vanha testamentti XI yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomennos.
- Uusi testamentti*. XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1938 käytäntöön ottama suomennos. Suomen Piplia-seura, Turku-Helsinki.
- RUUTH, MARTTI 1915: *Kaksi Petter Schäferin päiväkirjaa osaksi lyhennettyinä sekä johdannolla, muistutuksilla ja nimiluetteloilla varustettuina*. – Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta. Asiakirjoja ja tutkimuksia. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 12: 1. Kirjapaino OY Sana, Helsinki.
- SALMINEN, TARU 1997: Kvasirakenteen kieliopillistuminen. *Kieli* 12.
- SCHÄFER, PETER 1707–1714: Petter Henrikinpoika Schäferin Päiväkirja. MARTTI RUUTH: *Kaksi Petter Schäferin päiväkirjaa osaksi lyhennettyinä sekä johdannolla, muistutuksilla ja nimiluetteloilla varustettuina*. Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta. Asiakirjoja ja tutkimuksia 1. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 12: 1. Kirjapaino OY Sana, Helsinki.
- STENBÄCK, THOMAS 1750: *Se cuoleman catkeruden makeuttawa Jumalan Lasten Autuus*. Ruumissaarna. Stockholmis. Helsingin yliopistonkirjaston mikrokorttikokoelma.
- 1771: *Wanhurskauden Catomatoin Cunnia-Kruunu* (muistopuhe kuningas Adolf Fredrikin hautajaispäivänä). Stockholmis. Helsingin yliopistonkirjaston mikrokorttikokoelma.
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja I–II*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Toim. LAHJA-IRENE HELLEMAA, ANJA JUSSILA, ESKO KOIVUSALO, RIITTA PALKKI. Painatuskeskus, Helsinki 1985, 1994.

PIRKKO FORSMAN-SVENSSON: *Die Quasistruktur des alten Schriftfinnischen*

Die sogenannte Quasistruktur äussert ein angebliches oder vorgetäushtes Tun, und als ein Äquivalent dafür könnte ein als-ob-Komparativsatz (= lat. quasi) stehen. Die Struktur wird aus dem Verb 'sein' und dem Essiv im Plural des Partizips I im Aktiv gebildet, woran ein Possessivsuffix angeschlossen ist (*x on nukkuvinaan* 'x stellt sich schlafend'; *x oli näkevinään* 'x glaubte, er habe gesehen'). Die Quasistrukturen im gegenwärtigen Finnischen werden in Grammatiken und in anderer sprachwissenschaftlicher Literatur dargestellt (z.B. Hakulinen 1979, Penttilä 1963, Ikola 1974, Hakulinen & Karlsson 1979, Ikola-Palomäki-Koitto 1989). In der jüngsten Forschung (Salminen 1997) wird bei der Interpretation der Quasistrukturen der auf der sog. Vielstimmigkeit beruhende Gesichtswinkel betont: der Sprecher kann mit der Konstruktion gleichzeitig seine eigene Anschauung und die der anderen ausdrücken, also auch die heutige und vergangene Zeitperiode, oder Schlaf und Wirklichkeit.

Die Quasistrukturen der alten finnischen Schriftsprache sind kaum erforscht worden, obwohl sie sich seit dem 17. Jahrhundert in Texten finden. Dazu hat Christfrid Ganander in sein Wörterbuch (1787) Beispiele sowohl aus schriftlichen Quellen als auch aus der Volkssprache aufgenommen. Ich habe in meiner Materialsammlung aus dem 17. und 18. Jahrhundert etwa 70 Quasistrukturen verzeichnet. Beinahe die Hälfte davon stammt aus der Bibel vom Jahr 1642, und über zehn Belege aus den anderen einzelnen Gruppen, d.h. aus Texten des 17. und 18. Jahrhunderts und aus dem Wörterbuch von Ganander. Die Quasistrukturen der Bibel und aus den anderen Texten des 17. Jahrhunderts entsprechen im allgemeinen dem heutigen Finnischen, ausgenommen den Partizip Singular. Die gewöhnlichste Partizipform ist *olevanans* (= 'als ob er/sie ... sei'), einige Belege gibt es für die Partizipien *tietävänäns* (= 'als ob er/sie wisse') und *näkevänäns* (= 'als ob er/sie sähe'), während zehn andere Verben nur einmal im Partizip vorkommen (z.B. Jes. 5:21 *Woi nitä jotca wijsat olevanans owat, ja heitäns toimellisna pitäväär*; Erasmus 1670, 161 *älä sinä ole tietävänäskän, ettäs hywin olet walittu*).

Im Partizip steht das Possessivsuffix der dritten Person auch dann, wenn das Subjekt die erste oder die zweite Person ist. Die Quasistrukturen der Bibel äussern Träumen oder Illusion, Einbildung ('x glaubt besser zu sein als die anderen') oder Heuchelei, das Vorspielen einer Rolle. Der grösste Teil der Quasistrukturen der ersten Bibel stammt aus solchen Abschnitten, die in der jetzigen Bibel fehlen (Vorworte, Summaria, Erläuterungen, apokryphische Schriften u.s.w.), was den Vergleich verhindert. Auch in den Texten des 18. Jahrhunderts steht das Partizip immer im Singular und die gewöhnlichste Bedeutung ist Heuchelei, wie auch in den Beispielen aus dem 17. Jh. (z.B. Ganander 1784, 29 *Isä antoi wielä hänelle ja kaikille nuorille jotka owat ittestäns wijsaat olevanansa -- tämän lyhyen Oppin* 'der Vater gab noch ihm und denjenigen, die so taten, als seien sie klug -- diese kurze Lehre'; Stenbäck 1750, 20 *Suu-Christittyt owat myös uscowanans yhden Wapahtajan päälle, jonga he soisit wijmein heitäns päästävän caikeista pahasta* = 'die Wort-/Mundchristen tun so, als glaubten sie an einen Erlöser, der sie zuletzt von allem Bösen erlösen werde'). Vom den Quasistrukturen der Beispielsammlung aus dem Ganander-Wörterbuch sind ungefähr die Hälfte das Partizip der Verben *olla* 'sein' oder *tietää* 'wissen'. In Partizipien, die sich auf die zweite Person beziehen, steht als Possessivsuffix *s*, in Fällen der 1. Person ist das Suffix analog mit der 3. Person (*en ollu kuulevananskaan* = 'ich tat, als hätte ich es nicht gehört'). Nur in einem Beispiel des Wörterbuches (der einzige Fall in meinem Material) findet sich das Partizip im Plural, verbunden mit einer Variante Vn des Suffixes der 3. Person: *on se muka olevinaan* ('er/sie tut, als sei er/sie ...'). Diese Form entspricht den ostfinnischen Dialekten.

Wie verhalten sich die Belege der alten finnischen Schriftsprache hinsichtlich der auf der Forschung der Gegenwartssprache beruhenden Einschätzungen? In den alten Textbelegen hat die Quasistruktur – wie es auch die diesbezügliche Literatur vermuten lässt – zwei Hauptfunktionen: die Struktur drückt einerseits Heuchelei aus, andererseits mutmassliches oder eingebildetes Tun. Die Heuchelei kommt in den alten schriftfinnischen Texten häufiger vor als Einbildung. Die "Vielstimmigkeit" der gegenwärtigen Strukturen könnte bei der Auslegung von einigen seltenen Fällen in Frage kommen. Im Lexikon der Gegenwartsdialekte treten das Verb *olla* 'sein' sowie die Mentalverben *tietää*, *nähdä*, *kuulla*, *muistaa* ('wissen, sehen, hören, sich erinnern') als Partizipien der Quasistruktur am häufigsten auf. In den Strukturen des Materials aus der alten finnischen Schriftsprache kommt das Verb *olla* 'sein' fast ebenso häufig vor, es bildet fast die Hälfte der Fälle. Das Verb *tietää* 'wissen' ist das frequentierteste der Mentalverben, die übrigen Mentalverben (*nähdä*, *kuulla*, *ymmärtää* 'sehen, hören, verstehen') treten ein- bis zweimal in einer Quasistruktur auf. In den Strukturen der gegenwärtigen Alltagsprache, wo sog. epistemische Kontexte üblich sind, kommen Mentalverben bedeutend häufiger vor.

Die üblichsten Typen der Quasistruktur im Textmaterial aus dem 17. und 18. Jh. sind *x on olevanans(a)* ('tut als sei ...') + Bestimmung (Adverbial oder Prädikativ) sowie *x on ~ ei ole tietävänäns(ä)* ('als wisse er/sie ~ nicht'). So ist es verständlich, dass eben diese Strukturen in die

Beispiele der Grammatiken von Petraeus (1649) und Martinius (1689) aufgenommen wurden. Über die Hälfte der Quasistrukturen meines Materials vertreten diese Typen, so dass die alte finnische Schriftsprache die Vermutung von Salminen (1997) bestätigt, gerade sie seien die Ausgangskontexte für die Grammatikalisierung der Quasistrukturen. Der Plural der Partizipien in der Gegenwartssprache ist ein aus den ostfinnischen Dialekten angenommener Zug, während die Belege aus der alten Schriftsprache gemäss der südwestlichen Dialekte im Singular stehen. Die Funktion der Endung *nA* des uralischen Essivs (d.h. des gegenwärtigen Essivs) konnte laut Kaisa Häkkinen (1985) ursprünglich so umfangreich gewesen sein, dass die Aufgabe des heutigen Essivs nicht für jung gehalten werden muss: Von den alten Bedeutungsaufgaben wären einige übriggeblieben, eine davon die Aufgabe des Essivs in der Quasistruktur der Gegenwartssprache.